

”Miksi meitä on niin moneksi?” Kansalaisuskonto vuoden 2010 Homoillan jälkeisessä keskustelussa

Susanna Helminen
Turun yliopisto

Syksyllä 2010 televisiossa esitettiin Ajankohtaisen kakkosen ”Homoilta”. Kyseessä oli teemailta, jossa käsiteltiin muun muassa homojen oikeutta adoptioon ja kirkkohäihin. Ohjelma sai aikaan runsasta keskustelua eri tiedotusvälineissä. Lisäksi joukko ihmisiä erosi Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta pian ohjelman jälkeen. Tarkastelen artikkelissa Homoillan aikaansaamaa keskustelua. Aineistonani käytän Suomen kahdeksassa levikiltään suurimmassa päivittäin ilmestyvässä sanomalehdessä kahtena ohjelmaa seuranneena viikkona ilmestyneitä mielipidekirjoituksia.

Aineiston avulla pureudun ohjelmaa seuranneen keskustelun sisältöihin ja siihen, mitä keskustelu kertoo suomalaisesta yhteiskunnasta. Menetelmänäni käytän diskurssianalyysiä. Tarkastelen keskustelusta hahmottamiani diskursseja suomalaisesta kansalaisuskonnosta tehdyn tutkimuksen valossa. Minkälaista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja suomalaisen yhteiskunnan välistä suhdetta keskustelussa rakennetaan? Entä minkälaista kuvaa rakennetaan homoista Suomen kansalaisina?

Käydyssä keskustelussa on vahvasti esillä kirkon merkittävä asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Siitä, minkälainen kirkon yhteiskunnallisen aseman ja roolin tulisi olla jatkossa, ollaan kuitenkin erimielisiä. Homoihin suhtaudutaan joko tasavertaisina kansalaisina tai yhteiskunnan läsnä olevina toisina. Kahtiajaon välineenä toimii avioliittoinstituutio. Avioliiton muuttaminen sukupuolineutraaliksi koetaan paikoin uhkana, vaikka homous sinällään oltaisiinkin valmiita hyväksymään. Lisäksi avioliitto kirkollisena ja lainsäädännöllisenä instituutiona mielletään suurimmassa osassa keskustelua samaksi asiaksi

Johdanto

Syksyllä 2010 esitettiin Suomen televisiossa Ajankohtaisen kakkosen Homoilta, jossa keskusteltiin homojen oikeuksista Suomessa. Puhujat oli jaettu kriittisesti ja myönteisesti aihepiiriin suhtautuviin. Homoilta herätti vilkasta keskustelua niin sosiaalisessa mediassa kuin muissakin tiedotusvälineissä. Lisäksi osin ohjelman aikana ja pian sen jälkeen lukuisat ihmiset erosivat Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta. (URL1; URL2.)

Homojen oikeudet ovat nousseet puheenaiheeksi suomalaisessa mediassa ennenkin, ja aiheesta on puhuttu monta kertaa myös Homoiltaa seuranneen keskustelun jälkeen. Keskustelu vaatii kuitenkin käynnistyäkseen kimmokkeen. Usein kyse on ollut lakialoitteesta tai lainsäädännöllisestä muutoksesta. Esimerkiksi 1990-luvulla käytiin useampaan otteeseen lakialoitteiden innoittamaa keskustelua samansukupuolisten suhteiden virallistamisesta. Hedelmöityshoitojen sallimisesta lain puitteissa esimerkiksi naispareille taas puhuttiin paljon 2000-luvun alussa. (Charpentier 2001, 13, 14.) Homoillan kohdalla keskustelu lähti liikkeelle median omasta aloitteesta, mutta kysymys sukupuoli neutraalista avioliitosta oli näkyvästi esillä.

Erityisen kiinnostavaa ohjelmaa seuranneessa keskustelussa on se, kuinka kirkko nostettiin keskiöön homojen oikeuksien käsittelyssä. Sen sijaan, että olisi lähtökohtaisesti puhuttu sukupuoli neutraalin avioliiton toteuttamisesta Suomen lain puitteissa, puhuttiin siitä, mitä homojen avioliitto-oikeus tarkoittaisi kirkolle. Keskustelu nosti mielenkiintoisella tavalla esiin kirkon merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa. Kiinnostavaa on sekin, että juuri keskustelu homojen oikeuksista toi kirkon ja yhteiskunnan välisen rajankäynnin esille. Selvitän tässä artikkelissa yhtäältä, millaista suomalaisen yhteiskunnan ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suhdetta Homoiltaa seuranneessa keskustelussa rakennetaan ja toisaalta, millaista kuvaa rakennetaan homoista Suomen kansalaisina.

Tarkastelen Homoillan jälkeistä keskustelua kansalaisuskonnon näkökulmasta. Kansalaisuskonnolla tarkoitetaan yhteiskunnan uskonnollista tasoa, jolla yhteisön jäsenet tekevät rajanve-toa itsensä ja muiden välille sekä merkitsevät pyhäksi esimerkiksi yhteiskunnalle erityisen tärkeät instituutiot ja niihin liittyvät toimintakäytännöt (Mahlamäki 2005, 20). Tässä tapauksessa Suomen evankelis-luterilainen kirkko voidaan nähdä tämän kaltaisena pyhänä instituutiona ja kirkossa solmittava avioliitto siihen liittyvänä toimintakäytäntönä. Myös kansakunnan enemmistön jakamat käsitykset muun muassa yhteisön arvoista, päämääristä ja merkityksistä pyhitetään. Kansalaisuskontoon sidoksissa olevat arvot ovat Tiina Mahlaman mukaan usein konservatiivisia. (Mahlamäki 2005, 212.) Kansalaisuskonto ei kuitenkaan ole täysin stabiili, muutos vain ottaa oman aikansa. Jere Kyyrön mukaan kansalaisuskonto voikin arvojen pyhittämisen lisäksi toimia niiden kyseenalaistajana ja sitä kautta tukea yhteiskunnallista muutosta (Kyyrö 2009, 19).

Homoiltaa on sivuttu joissain aiemmissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Marcus Moberg ja Sofia Sjö käsittelevät Homoiltaa osana Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja median suhdetta artikkelissaan "The Evangelical Lutheran Church and the Media in Post-Secular Finland" (2012). Oma näkökulmani poikkeaa Mobergin ja Sjö'n katsantokannasta siinä, että he käsittelevät kirkon ja median suhdetta yleisesti, kun taas itse keskityn ainoastaan Homoiltaa seuranneeseen keskusteluun. En myöskään käsittele artikkelissani pelkästään luterilaista kirkkoa, vaan tarkastelen suomalaista yhteiskuntaa laajemmin. Henrik Reintoft Christensen on puolestaan tutkinut homoseksuaalisuuden ja uskonnon väliseen suhteeseen liittyvää keskustelua skandinaavisessa mediassa. Hän tarkastelee artikkelissan "Mediatization, Deprivatization, and Vicarious Reli-

gion. Coverage of Religion and Homosexuality in the Scandinavian Mainstream Press" homo-seksuaalisuuden ja kristinuskon käsittelyä Tanskan, Ruotsin ja Norjan lehdistössä. (Christensen 2012.) Vaikuttaa siltä, että Suomen ja muiden Pohjoismaiden mediasisällöissä on paikoin paljon yhteistä, mitä tulee kristinuskon ja kirkon suhteen tarkasteluun. Sekä Mobergin ja Sjön että Christensenin artikkeleissa uskonnon ja median suhteeseen pureudutaan mediatisaation käsitteen avulla. Olen tutkinut Homoiltaa seurannutta keskustelua mediatisaatio-näkökulmasta toisaalla (ks. Helminen 2014), ja keskityinkin tässä artikkelissa tarkastelemaan aihetta kansalaisuskonnon käsitteen kautta.

Aineisto ja analyysimenetelmät

Homoiltaa seuranneessa keskustelussa oli mukana useita mediamuotoja. Aiheesta puhuttiin paljon internetissä, mutta myös perinteisemmät tiedotusvälineet olivat näkyvästi esillä. (Ks. Matikainen 2011, 92.) Yksi keskustelun monista foorumeista oli sanomalehtien mielipidepalstat. Niin sanotussa kolmikantamallissa yhteiskunta jaetaan valtiovaltaan, markkinavoimiin ja kansalaisyhteiskuntaan. Median tehtävä kansalaisyhteiskunnan tukipilarina on palvella kansalaisia toimimalla eräänlaisena yhteiskunnan valvovana elimenä. Medialla on näin keskeinen asema demokratian ylläpitäjänä. (Nieminen & Pantti 2012, 25.) Median tehtävä on myös tarjota kansalaisille foorumi, jossa erilaiset näkemykset pääsevät julkisuuteen. Demokratialle ja sananvapaudelle on tärkeää, että julkisessa keskustelussa kaikki ovat tasavertaisia. (Nieminen & Pantti 2012, 28, 32–34.) Mielipidekirjoitukset ovat tämän periaatteen ytimessä. Perinteisesti mediayleisönä pidettyjen kansalaisten on mahdollista saada ajatuksilleen näkyvyyttä lehtien lukijapalstoilla.

Käytän aineistonani Suomen kahdeksassa suurimmassa päivittäin ilmestyvässä sanomalehdessä (Helsingin Sanomat, Aamulehti, Turun Sanomat, Kaleva, Keskisuomalainen, Savon Sanomat, Etelä-Suomen Sanomat ja Ilkka) kahtena Homoiltaa seuranneena viikkona julkaistuja mielipidekirjoituksia (URL3). Yhdessä lehtien jakelualueet kattavat lähes koko maan (URL4-URL11). Aineisto jakautuu eri lehdissä eri tavoin. Esimerkiksi nimimerkkejä käytetään joissain lehdissä toisia enemmän. Myös tekstiviestimuotoisten kirjoitusten ja pidempien tekstien määrällinen suhde vaihtelee. Helsingin Sanomien keskustelu eroaa tässä suhteessa jonkin verran muista lehdistä: kirjoitukset ovat keskimääräistä laajempia johtuen osittain siitä, että lehden mielipidesivuilla ei ole tekstiviestipalstaa. Kaikki lehden kirjoitukset on lisäksi julkaistu omalla nimellä, koska Helsingin Sanomissa ei harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta julkaista nimimerkillisiä kirjoituksia.

Analysoin aineistoa yhteiskuntatieteellisen diskurssianalyysin keinoin. Kielenkäytön moninaisuuden keskittyvän diskurssianalyysin hengessä olen paikantanut keskustelusta kattavan diskurssien kirjon (ks. Fairclough 1992, 103; Fairclough 1997, 76). Osassa diskursseja keskitytään etupäässä homojen avioliitto-oikeuteen joko kirkon tai yhteiskunnan näkökulmasta, osassa uskontoon ja homoseksuaalisuuteen liittyviin keskustelussa esiintyviin puhetapoihin, osassa taas kritisoidaan Homoiltaa ja sen seurauksia, kuten ohjelmaa seuranneita kirkosta eroamisista.

Tässä artikkelissa keskityn pääasiassa kriittiseen diskurssianalyysiin, jossa kielenkäyttöä tarkastellaan suhteessa sen yhteiskunnallisiin merkityksiin ja vaikutuksiin (Fairclough 1997, 76). Suomalaisesta kansalaisuskonnosta aiemmin tehtyä tutkimusta hyödyntämällä tarkastelen, kuinka paikantamani diskurssit rakentavat suomalaisen yhteiskunnan ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suhdetta, sekä minkälaisena diskursseissa nähdään homoseksuaalisuuden ja kansalaisuuden suhde.

Keskustelun monet tavat

Olen hahmottanut aineistosta useita diskursseja, jotka asemoituvat keskustelun eri puoliin. Kirkon ja kristinuskon näkökulmasta homoavioliittoon pureutuu kaksi toisilleen vastakkaista diskurssia, kirkon uudistumista kannattava diskurssi ja raamattudiskurssi. Uudistumista kannattavassa diskurssissa korostetaan kirkon tarvetta muuttua yhteiskunnan mukana. Kristillisistä arvoista painotetaan erityisesti lähimmäisenrakkautta. Konkreettisia ehdotuksia uudistumisen toteuttamiseksi ei juuri anneta. Diskurssissa korostuu kuitenkin toive uudistusmielisten pysymisestä kirkon jäsenenä ja vaikuttamisesta eroamisen sijaan äänestämällä kirkollisvaaleissa.

... Tämä ikuinen kysymys, hyväksyykö Jumala homouden, on täysin turha. Asia on mielestäni näin, että Jumala on luodessaan tehnyt meidät kaikki erilaisiksi, jotkut vasenkätisiksi ja jotkut oikeakätisiksi, jotkut homoiksi ja jotkut heteroiksi yms. Jumala meidät luodessaan hyväksyi ihmisten erilaisuuden..."Tuomas Lahdenperä" Seinäjoki (Ilkka 21.10.2010)

Raamattudiskurssissa vedotaan Raamattuun ja lainataan paljon Raamatun tekstejä. Lainauksilla pyritään perustelemaan sitä, miksi homoavioliittoa ei pitäisi sallia. Osassa diskurssiin luokiteltavia kirjoituksia korostetaan, että kirkon ei tulisi muuttua, vaikka muu yhteiskunta niin tekisi, osassa taas koetaan kirkon nyt jo muuttuneen niin paljon, että kirkko on jo oikeastaan menettänyt merkityksensä.

... Vihkiessään parin avioliittoon kirkon palvelija julistaa näin: Raamatussa sanotaan: "Mutta maailman alussa Jumala loi ihmisen mieheksi ja naiseksi. Sen tähden mies jättää isänsä ja äitinsä ja liittyy vaimoonsa, niin että nämä kaksi tulevat yhdeksi lihaksi. He eivät siis enää ole kaksi, he ovat yksi." Yksiselitteisesti sanottu. Kysynkin, voiko kirkon palvelija muuta julistaakaan? "Juha Matti Käppi" (Aamulehti 23.10.2010)

Raamattudiskurssin lisäksi homoavioliittoa vastustetaan homoavioliittokriittisessä diskurssissa. Ero on siinä, että homoavioliittokriittisessä diskurssissa ei vedota Raamattuun, eikä käytetä uskonnollista kuvastoa. Avioliittoa pidetään määritelmällisesti naisen ja miehen välisenä. Vaikka homoseksuaalisuus sinänsä tunnutaan pääsääntöisesti hyväksyvän, avioliitto-oikeuden ei katsota kuuluvan homoseksuaaleille.

Homoista ei voi avioparia tulla, ainoastaan parisuhde. Susipari on monille sopiva?
(Etelä-Suomen Sanomat 20.10.2010)

Useimmissa diskursseissa ei eritellä, puhutaanko avioliitosta kirkollisessa vai lainsäädännöllisessä merkityksessä. Ainoastaan erillisyydiskurssissa tuodaan esiin, että yhteiskunta ja kirkko voivat ottaa avioliittokannassaan toisistaan poikkeavan linjan. Diskurssissa kannatetaan yleisesti lainsäädännön muuttamista niin, että myös homoparit voisivat solmia avioliiton. Kirkon kanta sen sijaan jätetään pääsääntöisesti kirkon huoleksi.

... Sen jälkeen, kun Suomen lainsäädäntö on saatettu ajan tasalle avioliittolain ja adoptiota koskevien lainkohtien osalta, on kirkon sisäinen asia, miten se asioihin suhtautuu ja minkälaisen keskustelun se niistä kaiken kaikkiaan käy. "Laki ja oikeus" (Savon Sanomat 19.10.2010)

Vastapainoksi eritoten homoavioliittoa kritisoiville diskursseille muodostuu homoutta puolustava diskurssi. Siinä tuodaan esiin erityisesti homoseksuaalisuuden luonnollisuutta ja sisäsyn-tyisyyttä. Lisäksi nostetaan esiin negatiivisten asenteiden ja kommenttien vaikutuksia homoihin.

Homous on täysin luonnollista. Homoja on ollut aina ja tulee olemaan. Muillakin eläimillä esiintyy homoutta. "Hetero" (Keskisuomalainen 20.10.2010)

Kehtaattekin sanoa homoja sairaiksi ja ties miksi. Voisitte vähän miettiä miltä heistä tuntuu tuollaiset puheet. (Etelä-Suomen Sanomat 21.10.2010)

Osassa diskursseja puututaan kiivaana käyneen keskustelun saamiin muotoihin. Esimerkiksi diplomatiadiskurssissa huomio kiinnittyy keskustelun polarisoitumiseen, ja siinä korostetaan-kin osapuolten keskinäisen ymmärryksen merkitystä. Diskurssi on suureksi osaksi kirkon työn-tekijöiden ylläpitämä.

... Homous on vaikea pala kirkolle, sitä ei käy kiistäminen. Mutta miksi niin monilla ihmisillä on kauhean suuri tarve olla oikeassa? Miksi vastapuolta ei haluta kuun- nella ja yrittää ymmärtää, mistä heidän argumenttinsa nousevat ja yrittää sitkeästi jatkaa keskusteluja? On asioita, jotka tapahtuvat kirkossa todella hitaasti. ... "Olli Salomäenpää" kanttori Somero (Helsingin Sanomat 19.10.2010)

Myös uhridiskurssiksi nimeämäni diskurssi tarttuu keskustelun polarisoitumiseen. Keskuste- lun ajatellaan yleisesti kääntyneen konservatiivisia kristittyjä, esimerkiksi Päivi Räsästä, vas- taan. Heistä on diskurssin näkökulmasta tullut tuomittuja ja uhreja homojen sijaan. Diskurs- sissa peräänkuulutetaan suvaitsevaisuutta nimenomaan konservatiivikristittyjä kohtaan, kun

kerran heitäkin vaaditaan suvaitsemaan homoseksuaalit. Myös vainon ja tuomitukseksi tulemisen tematiikka on vahvasti esillä.

Milloin hyvät ja suvaitsevat alkavat polttaa roviolla niitä, jotka yrittävät pitää elämänsä ohjenuorana Raamattua tai Koraania? "Äänivallaton" (Savon Sanomat 20.10.2010)

Uskontokriittinen diskurssi edustaa uhridiskurssin vastapuolta. Diskurssissa kritisoidaan uskonnoista ja pyhistä kirjoituksista kumpuavien perusteiden käyttöä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Niin kristinuskoa kuin uskontoa ylipäätään kritisoidaan.

Raamattu, kristinusko, Koraani, islam, hindulaisuus eli ihan kaikki ns. valtauskonnot ovat pohjimmiltaan silkkaa vaarallista taikauskkoa ja Kalevalaan verrattavaa kansansatua. Unohtakaa tuomitsevat, sotivat kirkot ja uskonnot. Ottakaa itse vastuu elämästänne. Se riittää. "Ateisti" (Turun Sanomat 21.10.2010)

Ohjelmaa seuranneita laajamittaisia kirkosta eroamisia kritisoidaan erokriittisessä diskurssissa. Eroihin suhtaudutaan paikoin tunteikkaastikin, eroajia pidetään itsekkäinä. Useissa diskurssiin lukeutuvissa teksteissä tuodaan esille kirkosta eroamisen seurauksia paitsi eroajalle itselleen, myös kirkolle. Kun kirkollisveron maksajien määrä laskee, myös kirkon tekemä yleishyödyllinen työ kärsii.

Kirkosta erotaan ajattelematta seurauksia. Kuka hoitaa kirkon korvaamattoman vanhusten ja vähäosaisten hyväksi tehdyn työn, kun rahat loppuvat? Ei kukaan. "E. B." (Aamulehti 25.10.2010)

Jos erotaan kirkosta, niin silloin ei käytetä sen palveluja; ei kasteta, ei vihitä, ei haudata, ei käydä joulukirkossa. "Erolla on seuraukset" (Keskisuomalainen 23.10.2010)

Keskustelun merkityksen kyseenalaistavassa diskurssissa nostetaan kyseenalaistamisen lisäksi esiin muita, kirjoittajien mielestä oleellisempia ongelmia, joista tulisi keskustella ennen kuin kannattaa edes puhua esimerkiksi homojen avioliitto-oikeudesta. Osassa diskurssia taas kirkosta eroamisen syiden arvellaan tosiasiasa olevan niin sanotun homokeskustelun ulkopuolella. Eromäärien mahdollista painoarvoa pyritään näin vähätteleämään.

Ei päivää ilman homokeskustelua. Puolustettaisiinpa työttömien ja vanhusten huonoa kohtelua samalla innolla. Asiat tärkeysjärjestykseen. "Eräs muija" Seinäjoki (Ilkka 24.10.2010)

Todellinen syy kirkosta eroamiseen ei ole homojutut vaan säästö kirkollisveroissa. Saapahan sillä rahalla muutaman korin keppanaa tai muuta kimppekivaa. ”Ei höttyillä” (Savon Sanomat 21.10.2010)

Sari Charpentier tutkii teoksessaan *Sukupuoliusko* (2001) diskurssianalyysin keinoin vuonna 1996 homojen oikeuksista käytyä keskustelua. Hän pohtii tutkimuksessaan esimerkiksi sitä, mikä on diskurssien välisesti hyväksyttyä, eikä siten keskusteluun osallistuvien mielestä välttämättä kaipaakaan erillistä mainintaa. Vuoden 2010 keskustelussa tällainen seikka vaikuttaa olevan erillisyydiskurssia lukuun ottamatta puolin ja toisin vallitsevan yhteisymmärryksen siittä, että avioliitto on ensisijassa kirkon asia. Kun homojen mahdollisesta oikeudesta avioliittoon puhutaan, siitä puhutaan etupäässä kirkon näkökulmasta. Lainsäädäntö nousee esiin vain harvoin.

Kansalaisuskonto Homoilta seuranneessa keskustelussa

Homoilta seuranneessa keskustelussa nousee näkyvästi esiin suomalaisen yhteiskunnan ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suhde. Kaikissa keskustelusta hahmottamissani diskursseissa ollaan yhtä mieltä siitä, että luterilaisella kirkolla on tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa tavalla tai toisella merkittävä asema. Siitä, tulisiko kirkon aseman muuttua vai pysyä samanlaisena, ollaan kuitenkin erimielisiä. Kirkko on monissa aiemmissa tutkimuksissa mielletty osaksi suomalaista kansalaisuskontoa ja siten myös merkittäväksi osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Esimerkiksi Susan Sundback on sitä mieltä, että kirkko on niin Suomessa kuin muissakin Pohjoismaissa saanut kansalaisuskonnollisen funktion (Sundback 2000, 36–39). Myös Juha Meriläinen liittyy luterilaisuuden kiinteästi osaksi suomalaista kansalaisuskontoa (Meriläinen 2011, 367). Valdemar Kallunki näkee niin ikään yhteyden kirkon ja kansalaisuskonnon välillä (Kallunki 2013, 147–148).

Tiina Mahlamäen mukaan kansalaisuskonto jättää ulkopuolelleen joukon ihmisiä, jotka eivät koe enemmistön jakamaa käsitystä omakseen (Mahlamäki 2005, 212). Myös Jere Kyyrö nostaa esille kyseisen ongelman. Hänen mukaansa onkin tärkeää huomioida, keitä kansalaisuskonto laitetaan koskemaan. (Kyyrö 2013, 87.) Mahlamäen mukaan enemmistön kanta suomalaisuudesta rajaa ulkopuolelleen erilaisia ihmisryhmiä, joita hän kutsuu kansakunnan läsnä oleviksi toiseuksiksi. Esimerkiksi seksuaaliset vähemmistöt jäävät enemmistön näkemyksen ulkopuolelle. (Mahlamäki 2005, 161.) Enemmistön kantaa suomalaisuudesta on tutkimassani keskustelussa kuitenkin vaikea määritellä (vrt. Kyyrö 2009, 19). Kiinnostavampaa kuin enemmistön mielipide onkin keskustelussa esiintyvien kantojen moninaisuus.

Maria Tervaportti pitää mediaa keskeisenä kansalaisuskonnon sisältöön vaikuttavana tekijänä. Hänen mukaansa mediassa voidaan neuvotella kansalaisuskonnon muutoksesta ja rajoista esimerkiksi yksittäisten tapahtumien yhteydessä. (Tervaportti 2012, 32–33.) Myös Homoillan kohdalla tiedotusvälineillä oli keskeinen rooli. Homoilta ohjelmana oli jo itsessään mediavetoinen tapahtuma, ja myös sitä seurannutta keskustelua käytiin laajasti eri tiedotusvälineissä. Me-

dia toimi paitsi osapuolena, myös ennen kaikkea keskustelun foorumina. Ohjelmaa seuranneessa keskustelussa onkin paljolti kyse juuri kansalaisuskonnon sisällön ja mahdollisen muutoksen neuvottelusta.

Kansankirkko vai muusta yhteiskunnasta erillinen instituutio?

Osassa paikantamistani diskursseista kirkon paikka suomalaisessa yhteiskunnassa näkyy siinä, miten kirkon toivotaan olevan yhteiskunnallisesti merkittävä toimija ja ottavan osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun myös jatkossa. Kirkon toivotaan pysyvän valtion kanssa yhteistyössä toimivana kansankirkkona. Tämä vastaa pitkälti myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon omaa näkemystä asemastaan Suomessa (vrt. URL12). Toisissa diskursseissa kirkon taas toivotaan selkeästi vetäytyvän pois julkisesta keskustelusta. Syitä tähän on monia. Osa toivoo uskonnon merkityksen ylipäättään vähenevän, toiset taas pelkäävät luterilaisen kirkon aseman kansankirkkona maallistavan sen näkemyksiä tarpeettomasti.

Niissä diskursseissa, joissa kirkon toivotaan säilyttävän keskeinen asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa myös tulevaisuudessa, ollaan paikoin erimielisiä siitä, mikä kirkossa on yhteiskunnan kannalta keskeisintä. Kirkon uudistumista kannattavassa diskurssissa kirkon ja yhteiskunnan toivotaan muuttavan suhtautumistaan homoihin yhtäaikaaisesti – kirkon tulee heijastaa muuta yhteiskuntaa ja päinvastoin. Ilmiöstä puhuu myös Susan Sundback, jonka mukaan luterilaisen kirkon kansalaisuskonnollinen funktio on maallistanut kirkon tehtäviä (Sundback 2000, 37). Jere Kyyrö esittää, että kansalaisuskonto voi toimia yhteiskunnallisen muutoksen tukena (Kyyrö 2009, 19). Uudistusdiskurssissa on kyse juuri tästä. Halutaan yhtäältä pitää kiinni kirkon merkittävästä asemasta yhteiskunnassa. Samaan aikaan tämän aseman toivotaan kuitenkin tukevan arvojen muutosta yhteiskunnassa.

Ohjelmaa seuranneita kirkosta eroamisista ja niiden seurauksista kritisoivassa erokriittisessä diskurssissa kirkon tärkeimpinä tehtävinä nähdään erilaisten avustustehtävien ja sosiaalisten palveluiden tuottaminen. Tällaiset tehtävät toimivat Sundbackin mukaan esimerkkeinä kirkon kansalaisuskonnollisista toiminnoista (Sundback 2000, 42). Keskeisintä kirkossa eivät siis suinkaan ole arvokysymykset. Dialogia korostavassa kirkon työntekijöiden ylläpitämässä diplomatiadiskurssissa taas kirkon toivotaan olevan koko kansan kirkko mielipide-eroista huolimatta. Myös uhridiskurssissa, jossa yleisen keskustelun ajatellaan kääntyneen konservatiivisia kristittyjä vastaan, nostetaan esille erilaisten kantojen olemassaolon mahdollisuus saman kirkon sisällä. Eritoten diplomatia- ja uhridiskurssissa, osaltaan myös erokriittisessä diskurssissa, tuodaan näin esiin mahdollisuutta kansankirkon sisäiseen pluralismiin. Vaikka ihmiset olisivat eri mieltä arvokysymyksistä, suomalaisten toivotaan pysyvän yhteisen kirkon jäseninä. Myös Sundback huomauttaa, että vaikka uskonnolliset käsitykset ovat yksilöllistyneet, luterilaisen kirkon jäsenmäärät ovat pysyneet verrattain korkeina. Uskomuseroista huolimatta kirkon asema pitää pintansa ja ihmiset ovat paljolti lojaaleja luterilaista kirkkoa kohtaan. (Sundback 2000, 39.)

Kaikissa kansankirkon säilyttämisen puolesta puhuvissa diskursseissa kirkon jäsenyys otetaan annettuna. Se kuuluu asiaan. Sundbackin mukaan kuulumisesta luterilaiseen kirkkoon onkin tullut Suomessa osa kansalaisuskontoa (Sundback 2000, 39; Ks. Day 2011, 58). Kirkosta eroamiseen suhtaudutaan keskustelussa paikoin hyvin kriittisesti, olivat syyt mitkä tahansa. Sundbackin mukaan yksilölliset syyt kirkkoon kuulumiseen ovatkin perinteisesti Pohjoismaissa olleet toissijaisia. Uskonnollinen passiivisuus ja kirkon jäsenyys on tavallinen yhdistelmä. (Sundback 2000, 37.) Kirkon jäsenten suhteellinen osuus suomalaista on viime vuosina laskenut, mutta vielä Homoillan jälkeenkin merkittävä osa kansalaisista kuului kirkkoon (Häkkinen 2010, 19–20; KTK 2012, 73). Sundbackin mukaan kirkko on osa yhteistä menneisyyttä ja siihen kuulumisen yleisyys puolestaan jäänne siitä (Sundback 2000, 38–39).

Tätä taustaa vasten onkin mielenkiintoista pohtia, voisiko Homoilta seuranneissa laajamittaisissa kirkosta eroamisissa olla kysymys protestista, ei yksin kirkolle, vaan yhteiskunnalle laajemmin. Kirkosta eroaminen olisi näin symbolinen teko. Koska koko yhteiskunnasta ei voi ottaa eroa, erotaan sille keskeisestä, jopa pyhästä instituutiosta (vrt. Mahlamäki 2005, 20; Lipponen 2004, 57). Kirkon tai yhteiskunnan liiallinen suvaitsevaisuus tai suvaitsemattomuus tuskin yksin selittää Homoilta seurannutta eroaaltoa. Suurimmassa osassa tapauksia kirkosta eroamisen taustalla ovat tutkitusti maailmankatsomukselliset syyt tai se, että kirkolla ei ole eroajalle henkilökohtaista merkitystä (KTK 2012, 87). Pidän kuitenkin mahdollisena, että jo valmiiksi löyhentynyt suhde kirkkoon yhdessä homokeskustelun saaman huomion kanssa on voinut toimia kimmokkeena eroon.

Osassa diskursseja kirkon toivotaan jatkossa toimivan erillään muusta yhteiskunnasta. Esimerkiksi Raamatun konservatiiviseen tulkintaan tukeutuvassa raamattudiskurssissa tiedostetaan kirkon yhteiskunnallisesti merkittävä asema. Aseman toivotaan kuitenkin muuttuvan, jotta kirkko voisi jatkossa tehdä itsenäisempiä Raamatun sanaan perustuvia päätöksiä. Raamattudiskurssissa välittyvä kuva kirkon merkityksestä poikkeaa oleellisesti siitä, millaiseksi kirkon asema suomalaisessa yhteiskunnassa on usein mielletty. Esimerkiksi Sundbackin kansalaisuskonnollisiksi mieltämät kirkon tarjoamat sosiaaliset palvelut ja avustustehtävät eivät raamattudiskurssin näkökulmasta vaikuta järin merkittävilä (Sundback 2000, 42).

Uskontoja yleisesti kritisoidussa uskontokriittisessä diskurssissa kirkon ja yhteiskunnan taas toivotaan eriytyvän, jotta uskonnolla ei enää olisi julkisessa keskustelussa yhtä näkyvää sijaa. Myös kirkon ja lainsäädännön mahdollisuutta eriäviin kantoihin korostavassa erillisyyssdiskurssissa vastustetaan kirkon suurta roolia keskustelussa, kuitenkin uskontokriittistä diskurssia lievemmin. Kirkon ja yhteiskunnan toivotaan eriytyvän siinä määrin, että ensin voidaan keskustella homojen oikeuksista lainsäädännön näkökulmasta ja vasta sitten palata pohtimaan kirkon omaa, yhteiskunnasta erillistä kantaa asiaan. Näkökulma sopii yhteen Valdemar Kallungin kansalaisuskonnon muutosta koskevien ajatusten kanssa. Kallunki ottaa esille uskonnollisen monimuotoisuuden, maallisen moniarvoisuuden sekä kirkkoon kuulumattomien määrän kasvun suomalaiselle yhteiskunnalle tällaisenaan asettamat haasteet. Hän pitää mahdollisena, että luterilaisen kirkon vaikutusvalta ja merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa ovat vähitellen hii-

pumassa. (Kallunki 2013, 147–148.) Tällainen kehitys voisi uskontokriittisen ja erillisyydiskurssin näkökulmasta olla positiivista. Kirkon merkityksen väheneminen tekisi keskustelemisen tietyistä yhteiskunnallisista kysymyksistä vaivattomammaksi.

Avoliitto – kirkon vai valtion asia?

Homoillassa pureuduttiin useisiin homoseksuaalien oikeuksiin liittyviin teemoihin, kuten adoptio-oikeuteen ja homoseksuaalisuuteen suhtautumiseen urheilupiireissä (URL1). Ohjelmaa seuranneessa keskustelussa kuitenkin nimenomaan kysymys avioliitosta nousi näistä teemoista selkeimmin esiin. Kaikissa keskustelusta hahmottamissani diskursseissa ei toki paneuduta avioliitto-oikeuteen. Osassa kysymys siitä, keille avioliitto tulisi sallia, on kuitenkin diskurssin keskeisin sisältö. Avioliittokysymys tuo myös kiinnostavalla tavalla esille sen, millaisena kirkon ja muun yhteiskunnan suhde nähdään.

Yleisesti ottaen, kun keskustelussa puhutaan avioliitosta, ei tuoda esille, onko kyse asian lainsäädännöllisestä puolesta vai kirkon piirissä tapahtumasta siirtymäriitistä. Pääsääntöisesti onkin niin, että maallinen ja kirkollinen avioliittokäsitys sekoittuvat aihetta käsittelevissä puheenvuoroissa. Avioliittoinstituutiosta tehdään joko kirkon asia tai siitä puhutaan yleisellä tasolla. Asian lainsäädännöllistä puolta ei tuoda esiin juuri lainkaan. Ainoastaan yhdessä koko keskustelun mittakaavassa lukumäärällisesti pienessä diskurssissa nostetaan esille kirkon ja valtion mahdollisuus erillisiin kantoihin. Erillisyydiskurssi asettuikin vastadiskurssiksi koko muulle kirkon ympärille kietoutuneelle keskustelulle. Myös Sari Charpentier kiinnittää huomiota avioliitto-termin käyttöön vuonna 1996 käytyä homojen oikeuksiin liittyvää mielipidekeskustelua käsittelevässä tutkimuksessaan. Avioliitto liitettiin tuolloinkin etupäässä kirkolliseen vihkimiseen. Charpentier pitää tätä osoituksena luterilaisen kirkon merkittävästä asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. (Charpentier 2001, 88.) Myös homoillassa kirkon ja valtion avioliittokäsitykset sekoittuivat puheenvuorosta riippuen. Studiokeskustelussa nostettiin kuitenkin esille myös lainsäädännön ja kirkon erillisyyden. Niinpä avioliitto-termin yhdistymistä kirkolliseen vihkimiseen mielipidepalstoilla käydyssä keskustelussa ei voi panna yksin ohjelman piikkiin. (URL1.)

Kirkollisen vihkimisen suosio on viime vuosina laskenut radikaalimmin kuin esimerkiksi kirkoon kuuluvien määrä (KTK 2012, 107). Kuitenkin yli puolet suomalaisista vihitään yhä avioliittoon kirkossa, ja 11 prosenttia maistraatissa solmituista liitoista siunataan kirkossa myöhemmin (KTK2012, 110). Kirkon merkitys avioliittoon vihkimisessä on siis yhä suuri. Avioliitto voidaankin nähdä osana kirkon ja valtion yhteistyötä yhdessä esimerkiksi hautaustoimen kanssa (vrt. URL12). Avioliitosta säädetään laissa, mutta käytännössä yleensä kirkko panee kyseisen lain täytäntöön. Avioliittoon vihkimisellä voidaankin nähdä olevan kansalaisuskonnollinen funktio samaan tapaan kuin kirkon erilaisilla sosiaalisissa tehtävillä (vrt. Sundback 2000, 42). Kirkollisessa vihkimisessä on esillä sekä toimituksen yhteiskunnallinen että kirkollinen puoli. Vihkitilaisuudessa kysytään lain edellyttämät kysymykset ja julistetaan pari aviopuoli-soiksi. Samalla vihkikaavassa esiintyvät kirkolliset termit, kuten Jumala ja seurakunta. Jouko

Sihvon mukaan näiden puolien sekoittuminen vihkitoitimuksessa antaa kansalaiselle kuvan luterilaisen kirkon erottamattomasta yhteydestä yhteiskunnallisiin siirtymäriitteihin (Sihvo 1992, 58–59.) Kaikki tämä selittää omalta osaltaan avioliitto-termin kytkeytymistä ihmisten mielikuvissa luterilaiseen kirkkoon jopa herkemmin kuin Suomen lainsäädäntöön.

Kirkollisen avioliiton solmiminen voidaankin nähdä ajatuksellisesti suomalaisuuteen kuuluvana tai liitettynä toimintamallina, erityisesti sijoituessaan tiettyyn ikävaiheeseen. Avioliiton solmimisella ja varusmiespalveluksen suorittamisella vaikuttaisi tässä suhteessa olevan kiinnostava yhteys. Kirkon tutkimuskeskuksen mukaan kirkollinen vihkiminen avioliittoon on sitä todennäköisempää mitä nuorempi vihittävän parin morsian on. Kirkollisen vihkimisen todennäköisyys vähenee tasaisesti sitä mukaa, mitä vanhemmasta morsiamesta on kysymys. Ilmiö ei ole kytköksissä siihen, kuinka mones avioliitto on kyseessä. (KTK 2012, 112.) Valdemar Kallungin varusmiespalveluksen ja kansalaisuskonnon yhteyttä käsittelevän tutkimuksen mukaan sosiaalinen paine varusmiespalveluksen suorittamiseen on sitä suurempi mitä nuoremasta henkilöstä on kysymys. Valtakirkon jäsenyys tekee varusmiespalveluksen suorittamisesta myös selvästi siviilipalvelusta todennäköisemmän vaihtoehdon. Kallungin mukaan varusmiespalvelus on tyypillisessä ikävaiheessa suoritettuna ”todennäköisemmin ikään ja suomalaisuuteen kuuluva ylipolvinen ja normatiivisesti aikuistumiseen liitetty toimintamalli, jonka kyseenalaistaminen korostuu palveluksen lykkäämisen myötä.” (Kallunki 2013, 146.) Kirkollisella avioliittoon vihkimisellä vaikuttaa olevan samankaltainen asema. Kirkollinen vihkiminen näyttää kuuluvan asiaan morsiamen ollessa 20–30-vuotias. Kaikista avioliitoista hieman yli puolet solmitaan kirkossa, tässä ikäryhmässä kuitenkin jopa kaksi kolmesta. (KTK 2012, 108, 112.)

Homot ja kansalaisuus

Homoseksuaaleihin suhtaudutaan Homoilta seuranneessa keskustelussa kahtalaisesti. Erot suhtautumisessa tulevat tyypillisimmin esille kannassa samansukupuolisten pariin avioliitto-oikeuteen. Osassa diskursseja homoille nähdään kuuluvan samat oikeudet kuin kaikille muillekin, osassa avioliitto taas nähdään ainoastaan heteropareille kuuluvana oikeutena. Keskustelun merkityksen kyseenalaistavassa sekä kirkosta eroamia kritisoivassa diskurssissa homojen oikeutta avioliittoon pidetään toissijaisena kysymyksenä suhteessa muihin kirjoittajien mielestä keskeisempiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Kysymys ei kosketa kaikkia kansalaisia henkilökohtaisella tasolla, joten siihen puuttumista ei pidetä tärkeänä. Tämänkaltaisissa diskursseissa homoseksuaalisuus näyttyy Mahlamäen termin kansakunnan läsnäolevana toiseutena (Mahlamäki 2005, 161).

Homoavioliittokriittisessä diskurssissa homojen oikeutta avioliittoon kritisoidaan yleisellä tasolla esimerkiksi suoranaisesti vetoamalla uskontoon. Avioliitto nähdään määritelmällisesti naisen ja miehen välisenä liittona. Myös raamattudiskurssissa avioliittoa pidetään ehdottomasti vain heteropareille kuuluvana oikeutena, perustelut näkökulmalle haetaan kuitenkin julkilausutusti Raamatusta. Vastaavaa ajattelua esiintyi myös Charpentierin tutkimassa yli kymmenen vuotta aiemmin homojen oikeuksista käydyssä keskustelussa. Samansukupuolisten pariin avioliitto-oikeutta vastustettiin myös silloin lähtökohtaisesti sukupuolieron näkökul-

masta. Charpentier liittää ilmiön vallalla olevaan sukupuolieroon perustuvaan yhteiskunnalliseen järjestykseen. Samaa sukupuolta olevien pariin oikeus avioliittoon siis uhkasi heteroseksuaalisen avioliiton ylläpitämää järjestystä. (Charpentier 2001, 82.) Myös tutkimastani keskustelusta löytyy viitteitä vastaavasta ajattelusta.

Homoiltaa seuranneessa keskustelussa homoseksuaalisuutta tai samansukupuolisia suhteita ei yleensä sinällään pidetä uhkana. Vasta, jos samaa sukupuolta olevat parit saavat oikeuden avioliittoon, uhkakuva toteutuu. Charpentier tekee saman havainnon (Charpentier 2001, 90). Vuonna 1996 samaa sukupuolta olevat parit eivät kuitenkaan vielä voineet millään tavalla virallistaa parisuhdettaan. Homoiltaa seuranneen keskustelun aikaan tilanne oli tältä osin toinen. Toisaalta Charpentier huomioikin tutkimuksessaan, että avioliittolainsäädännöstä erillinen homoliittojen virallistaminen pidettiin helpompana hyväksyä. (Charpentier 2001, 91.) Tässä mielessä tilanne on edelleen hyvin samanlainen. Sekä homoavioliittokriittisessä diskurssissa että raamattudiskurssissa viitataan homopariin mahdollisuuteen olla yhdessä ilman avioliittoa. Myös liittojen virallistamisesta muulla tavalla puhutaan. Nimenomaan samansukupuolisten pariin avioliitto tuntuu yhä olevan osalle ihmisistä vaikea hyväksyä. Avioliittoinstituution purkaminen miehen ja naisen välisestä liitosta sukupuolineutraaliksi nähdään uhkana, joka käydesään toteen romuttaisi jotakin näille ihmisille perustavalla tavalla tärkeää.

Kulttuuriantropologi Mary Douglasin mukaan jokainen yhteiskunta luo omat anomaliansa eli poikkeamansa jättämällä tietyt asiat luokitusjärjestelmänsä ulkopuolelle (Douglas 2000, 90). Jättämällä homoseksuaaliset ihmiset avioliittolainsäädännön ulkopuolelle suomalainen yhteiskunta tekee homoseksuaalisuudesta itselleen anomalian. Douglasin mukaan tyypillinen tapa suhtautua anomalioihin on pyrkiä vahvistamaan sääntöjä, joihin poikkeamat eivät sovi (Douglas 2000, 91). Avioliiton korostus miehen ja naisen välisenä liittona voidaan tulkita tällaiseksi pyrkimykseksi. Homoseksuaalisuus hyväksytään tiettyyn pisteeseen asti, mutta ei loppuun saakka. Avioliittolainsäädäntö on eräänlainen viimeinen linnake, josta halutaan pitää kiinni viimeiseen asti. Sen avulla tehdään ero hetero- ja homoseksuaalisuuden välille. Samansukupuolisten pariin avioliitto-oikeuden vastustus on osoitus homojen rajaamisesta niin suomalaisen yhteiskunnan kuin kansalaisuskonnonkin ulkopuolelle. Homoseksuaalit ovat suomalaisessa yhteiskunnassa läsnä olevia toisia niin kauan kuin lainsäädäntö ei kohtele heitä tasavertaisina kansalaisina. Koska Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on yhteiskunnallisesti merkittävä asema, myös kirkollisen vihkimisen kieltäminen samansukupuolisilta pareilta kertoo osaltaan homojen toiseudesta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Myös osassa homoseksuaalisuuteen lähtökohtaisesti positiivisesti suhtautuvista diskursseista keskitytään homojen avioliitto-oikeuteen, osassa aiheesta puhutaan kuitenkin yleisemmin. Kirkon uudistumista kannattavassa sekä kirkon ja yhteiskunnan erillisyyttä esille tuovassa diskurssissa samansukupuolisten pariin avioliitto-oikeuden toteutumista pidetään oleellisena tasa-arvon toteutumiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Molemmissa halukkuus muutokseen on keskiössä. Kyyrö esittää, että niin sanottu marginaalin kansalaisuskonto voi toimia vallitse-

van yhteiskunnallisen järjestyksen kyseenalaistajana (Kyyrö 2009, 94). Tässä tapauksessa vallitseva järjestys viittaisi Suomen avioliittolainsäädäntöön ja kirkossa tai yhteiskunnassa yleisesti vallitsevaan heteronormatiiviseen käsitykseen avioliitosta. Avioliittokäsitys taas linkittyy Mahlamäen kansalaisuskontoon liittämään kansakunnassa vallitsevaan sukupuolijärjestelmään (Mahlamäki 2005, 212). Uudistus- ja erillisyysdiskurssi pyrkivät siis kyseenalaistamaan ja sitä kautta muuttamaan vallalla olevan käsityksen vain miehen ja naisen välisestä avioliitosta. Diskurssit eroavat siinä, että toinen pyrkii muuttamaan käsitystä kirkon sisältä, toinen pureutuu ennen kaikkea lainsäädäntöön.

Kansalaisuskonnon muutoksesta puhuu myös Kallunki. Hän näkee muun muassa moniarvoistumisen ja kirkon merkityksen vähenemisen olevan haasteellisia suomalaisen kansalaisuskontoon kytköksissä olevalle varusmiespalvelukselle. (Kallunki 2013, 148.) Kallunki liittyy kansalaisuskonnon sukupuolirooleihin, jotka taas liittyvät osaltaan niin varusmiespalvelukseen kuin homoseksuaalisuuteenkin (Kallunki 2013, 147–148). Voisi kuvitella, että mikäli esimerkiksi varusmiespalveluksen tärkeys vähenee, myös siihen liitettävä käsitys oikeanlaisesta maskuliinisuudesta lievenee tai muuttuu. Elina Lahelman mukaan sellainen miehisyteen kasvaminen, jossa varusmiespalveluksen nähdään olevan tärkeässä roolissa, on nimenomaan heteroseksuaaliseen maskuliinisuuteen sosiaalistumista. Armeijaan menemättömyyttä taas pidetään niin sanotusti homojen valintana. (Lahelma 2002, 205.) Varusmiespalveluksenkin merkitykseen yhteydessä oleva kirkon merkityksen väheneminen voisi näin kenties osaltaan vaikuttaa homoseksuaalisuuden laajempaan hyväksyntään.

Homoutta yleisesti puolustava diskurssi ei juurikaan paneudu yksittäisiin oikeuksiin. Siinä tuodaan esille homoseksuaalisuuden luonnollisuutta, sisäsyntyisyyttä ja hyväksyttävyyttä yleisellä tasolla. Puheenparsi kuitenkin herättää ajatuksen homoista tasavertaisina kansalaisina. Diskurssi rinnastuu Mary Douglassin ajatuksiin kulttuurisista anomaliaista. Douglassin mukaan yksi tapa suhtautua poikkeamiin on nähdä ne kulttuuria rikastuttavina ominaisuuksina. (Douglas 2000, 91.) Homoutta puolustavassa diskurssissa on kysymys juuri tästä. Kaikessa yksinkertaisuudessaan erilaisuutta pidetään rikkautena.

Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Homoilta seuranneessa sanomalehtien lukijapalstoilla käydyssä keskustelussa tartuttiin laajasti eri teemoihin aina kirkkoon kuulumisesta siihen, keillä on oikeus mennä naimisiin ja missä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa pidetään keskustelussa yleisesti merkittävänä. Homoseksuaalit nähdään joko tasavertaisina kansalaisina tai yhteiskunnassa läsnä olevina toisina. Kirkon ja homojen asema suomalaisessa yhteiskunnassa muodostaa keskustelun keskeisimmän sisällön.

Keskustelu herättää kysymyksen kansalaisuskonnon muutoksesta ja eritoten siitä, mikä luterilaisen kirkon asema suomalaisessa kansalaisuskunnossa on nyt ja jatkossa. On kiinnostavaa

pohtia esimerkiksi sitä, onko kirkon asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa eri tavoin suhtautuvissa näkökulmissa kysymys kilpailevista kansalaisuskonnoista vai vuoropuhelusta kansalaisuskonnon sisällä. Jos kyse on dialogista, onko eriävien kantojen läsnäolo kansalaisuskonnon sisällä pysyvä tila vai välivaihe matkalla enemmistön hyväksymään arvomuutokseen yhteiskunnassa. Kansalaisuskonnossahan on usein ajateltu olevan kyse kansakunnan enemmistön jakamista käsityksistä. Enemmistöä on kuitenkin yhä vaikeampi määritellä.

Yhteiskunta moniarvoistuu ja eriävät mielipiteet ovat erityisesti ääripäissään varsin kaukana toisistaan. Homoiltaa seurannut keskustelu toimiikin osoituksena yhteiskunnassa käynnissä olevasta muutoksesta, joka johtaa ainakin osittain kansalaisuskonnon sisäiseen pluralismiin. Varmasti jonkinasteinen enemmistön mielipide on lopulta saavutettavissa myös esimerkiksi homojen oikeutta avioliittoon koskevassa kysymyksessä. Tuon mielipiteen lisäksi on kuitenkin miltei väistämättä vallalla muitakin merkittäviä ja äänekkäitä kantoja. Moniarvoistuminen on haasteellista myös luterilaisen kirkon yleisesti hyväksytylle asemalle Suomessa. En kuitenkaan usko, että kirkko on menettämässä merkitystään täysin. Kirkko saattaa asteittain heikentyä selkeän enemmistön kannattamasta instituutiosta yhdeksi vaihtoehdoksi muiden mahdollisten joukossa. Sen historiallinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttanee silti vielä pitkään.

Mitä tulee esimerkiksi homoseksuaalien oikeuksiin suomalaisessa yhteiskunnassa, on huomionarvoista, että kansalaisuskonnon liitoksissa olevissa sukupuolikäsityksissä on kyse jatkumosta. Homojen oikeuksia koskevassa keskustelussa on vuosien saatossa tapahtunut muutosta. Tutkimani ajankohtana homoseksuaalisuus itsessään ei vaikuta herättävän vastustusta samalla tavalla kuin aiempina vuosina käydyissä samankaltaisissa keskusteluissa. Homoutta ei esimerkiksi juurikaan enää pidetä luonnottomana tai sairaana. Tämän kaltaista ajattelua esiintyy Homoillan jälkeisessä keskustelussa huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi 1990-luvun puolivälissä. Avioliitto-oikeus on kuitenkin yhä vaikea kysymys monelle. Toiset pitävät homojen oikeutta rekisteröityyn parisuhteeseen täysin hyväksyttävänä, mutta eivät taivu avioliiton kannalle. Toisilla raja tulee vastaan vasta adoptiosta puhuttaessa. Jotkut ovat valmiita hyväksymään molemmat. Avioliittoa kannattaa toisaalta nyt huomattavasti suurempi osa väestöstä kuin vaikka silloin, kun vasta siirryttiin hiljaksen rekisteröidyn parisuhteen sallimisen kannalle. Homoseksuaalisuuteen suhtautumisessa vuosien saatossa tapahtunut muutos voi vaikuttaa pieneltä. Se on kuitenkin merkittävä. Osin keskustelu pitää sisällään samoja piirteitä kuin jo vuosikymmeniä sitten. Vähä vähältä homoihin myönteisesti suhtautuvien määrä kuitenkin kasvaa ja kielteisesti suhtautuvienkin kannat lievenevät. Kansalaisuskonnon muutos ottaa oman aikansa, mutta muutosta on yhtä kaikki havaittavissa, niin suhteessa sukupuolikäsityksiin kuin luterilaisen kirkon asemaankin.

Kahta Homoiltaa seurannutta viikkoa käsittelevä aineisto on vasta pintaraapaisu homojen oikeuksista ja kirkon asemasta käytyyn keskusteluun Suomessa. Niinpä kirkon asemassa tai homoseksuaalisuuteen suhtautumisessa tapahtuvasta muutoksesta ei yksin tämän tutkimuksen pohjalta voida tehdä suuria yleistyksiä. Vertailu aiempiin kansalaisuskonnosta ja Homoiltaa

edeltäneistä homojen oikeuksiin pureutuneista keskusteluista tehtyihin tutkimuksiin antaa kuitenkin jotain kuvaa siitä, millaista muutosta suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtumassa.

Kirjallisuus

Charpentier, Sari

2001 *Sukupuoliusko*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Christensen, Henrik Reintoft

2012 Mediatization, Deprivatization, and Vicarious Religion – Coverage of Religion and Homosexuality in the Scandinavian Mainstream Press. – Stig Hjarvard & Mia Lövheim (toim.), *Mediatization and Religion – Nordic Perspectives*, 63–78. Göteborg: Nordicom.

Day, Abby

2011 *Believing in belonging: belief and social identity in the modern world*. Oxford: Oxford University Press.

Douglas, Mary

2000 (1966) *Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Fairclough, Norman

1992 *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.

Fairclough, Norman

1997 (1995) *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.

Helminen, Susanna

2014 *"Tyhjäänpäiväistä vaahtoamista?" Kansalaisuskonnon määrittäminen vuoden 2010 Homoilta seuranneessa keskustelussa*. Uskontotieteen pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.

Häkkinen, Seppo

2010 *Ihanne ja todellisuus. Jäsenyyteen sitoutuminen Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kallunki, Valdemar

2013 Kansallisen kollektiivin jäljillä. Siviili- ja varusmiespalvelus sosiaalisen integraation, järjestelmäintegraation ja yhteiskuntauskonnon näkökulmasta. – *Sosiologia* 2/2013: 135–151.

Kirkon tutkimuskeskus (KTK)

2012 *Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kyyrö, Jere

2009 *"Suomi on kuollut."* Kristian Smedsin *Tuntematon sotilas* –näytelmän ja sitä käsittelevän lehtikirjoittelun kansakuntapuheen ja kansalaisuskonnon analyysi. Uskontotieteen pro gradu – tutkielma. Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos.

Kyyrö, Jere

2013 *Kansalaisuskonnon ulottuvuudet suomalaisessa tutkimuksessa – Käsitehistoriallinen analyysi*. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteiden yksikkö, Porin yksikkö.

Lahelma, Elina

2002 *Isänmaa, armeija ja tasa-arvo*. – Tuula Gordon & Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen (toim.), *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*, 197–210. Tampere: Vastapaino.

Lipponen, Sami

2004 *Nationens sista försvarare – En religionsvetenskaplig studie av neonationalistisk samhällsyn och livstolkning i Sverige*. Turku: Åbo Akademis Förlag – Åbo Akademi University Press.

Mahlamäki, Tiina

2005 *Naisia kansalaisuuden kynnyksellä. Eeva Joenpellon Lohja-sarjan tulkinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Matikainen, Janne

2011 *Verkkokeskustelua homo-illasta – osallistumisen kulttuuria?* – Sanna Kivimäki (toim.), *Journalismikritiikin vuosikirja 2011*, 92–98. Media & Viestintä 1/2011, 34. vuosikerta. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö.

Meriläinen, Juha

2011 *Jumala on linnamme vai Linna jumalamme?* – Yhdysvallat, Suomi ja bellahilainen kansalaisuskonto. – Ilkka Huhta & Juha Meriläinen (toim.), *Kirkkohistorian alueilla – juhla kirja professori Hannu Mustakallion täyttäessä 60 vuotta*, 352–373. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Moberg, Marcus & Sofia Sjö

2012 *The Evangelical Lutheran Church and the Media in Post-Secular Finland*. – Stig Hjarvard & Mia Lövheim (ed.), *Mediatization and Religion – Nordic Perspectives*, 79–91. Göteborg: Nordicom.

Nieminen, Hannu & Mervi Pentti

2012 *Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Sihvo, Jouko

1992 *Seurakunta elämän käännekohdissa*. Helsinki: Kirjaneliö.

Sundback, Susan

2000 Medlemskapet i de lutherska kyrkorna i Norden. – Göran Gustafsson & Thorleif Pettersson (red.), *Folkkyrkos och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen*, 34–73. Tukholma: Verbum.

Tervaportti, Maria

2012 *American Civil Religion and Muslims – a Discourse Analytical Study of Park51 Controversy in the New York Times*. Uskontotieteen pro gradu –tutkielma. Turun yliopisto, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.

Internet-lähteet

URL1

A2 Teema: Homoilta 12.10.2010. Ajankohtaisen kakkosen homoillat. YLE. Elävä arkisto. <http://www.yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/ajankohtaisen_kakkosen_homoillat_42605.html#media=42611> Viitattu 23.11.2015.

URL2

"Kirkosta eroamisen ennätysvuosi." Petri Karisma, Heikki Orsila & Kaj Torrkulla. Tiedote 16.12.2010. <http://www.eroakirkosta.fi/media/none/tiedote_25_2010.html?year=2010> Viitattu 23.11.2015.

URL3

"LT-Levikkitilasto 2010." Levikintarkastus Oy. <<http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2014/05/Levikkitilasto2010.pdf>> Viitattu 23.11.2015.

URL4

Jakelutilanne. Helsingin Sanomat. <<https://asiakaspalvelu.hs.fi/ukk/jakelutilanne/>> Viitattu 23.11.2015.

URL5

Aamulehden yritystiedot. Aamulehti. <<http://www.aamulehti.fi/yritystiedot>> Viitattu 23.11.2015.

URL6

Jakelun yhteystiedot. Turun Sanomat. <<http://asiakaspalvelu.ts.fi/jakelu/jakelun-yhteystiedot/>> Viitattu 23.11.2015.

URL7

Jakeluasiat. Kaleva. <<http://www.kalevakustannus.fi/index.php?241>> Viitattu 23.11.2015.

URL8

Jakelu. Keski-suomalainen. <<http://www.ksml.fi/asiakaspalvelu/jakelu/>> Viitattu 23.11.2015.

URL9

Jakelu. Savon Sanomat. <<http://www.savonsanomat.fi/asiakaspalvelu/jakelu/>> Viitattu 23.11.2015.

URL10

Jakelupäivystys. Etelä-Suomen Sanomat. <<http://asiakaspalvelu.ess.fi/Palvelut/Asiakaspalvelu/Jakelup%C3%A4ivystys.aspx>> Viitattu 23.11.2015.

URL11

Ilkka. Ilkka-yhtymä Oyj. <<http://www.ilkka-yhtyma.fi/Web%5CYhtyma%5Ccorporate.nsf/pages/82D0434A180B7335C2257582004FC496?opendocument>> Viitattu 23.11.2015.

URL12

"Valtionkirkko purettu kansankirkoksi." Suomen evankelis-luterilainen kirkko. <<https://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/85BBFB4816F713BEC2256FEA003A7232?OpenDocument&lang=FI>> Viitattu 23.11.2015.